

LEVENSDOEL

Levensdoel

Anna Kaulbach

Inleiding en teksteditie van Birgit de Koning

Tilburg
2021

*‘Zolang je niet op de proef gesteld bent weet je niet,
hoeveel moed je bezit.’*

Anna van Gogh - Kaulbach

1^e druk 1899

3^e druk 1919

Omslagontwerp: Birgit de Koning

Omslag: affiche Suze Fokker 1897, Rijksmuseum Amsterdam

Foto auteur: Wim van Rossem/Anefo 1959, Nationaal Archief

© 1899 Anna Kaulbach, P.N. van Kampen & Zoon, Amsterdam

© 2021 (inleiding en teksteditie) Birgit de Koning

ISBN 9789464352986

Inleiding

Anna Maria Kaulbach werd op 31 december 1869 geboren in Velsen. Haar vader, Frans Ludwig Eduard Kaulbach, was arts maar desondanks verloor het gezin zes kinderen kort na de geboorte. Alleen Anna bleef in leven. Ze schreef dat het voelde alsof ze een dubbele dosis levenskracht had gekregen.

Anna ging naar de lagere school in Beverwijk waarna zij de Hoogere Burger School voor meisjes in Haarlem doorliep. Anna's moeder, Helena Maria Cornelia van Reijn, werd blind toen zij een kleuter was. Na haar eindexamen zorgde Anna een tijd voor haar blinde moeder.

Op 22-jarige leeftijd ontmoette ze Willem van Gogh, een neef van Vincent. In 1899, het jaar dat *Levensdoel* verscheen, trouwde het stel. Ze kregen samen vijf kinderen. De oudste dochter overleed toen ze zeven jaar was. Ze gingen in Sassenheim wonen. Willem was daar bollenkweker. Jaren later ging hij in een kunsthandel in Amsterdam werken. Hij overleed in 1934. Anna overleed op 28 januari 1960 in Haarlem op 91-jarige leeftijd.

Levensdoel

In 1899 schreef Anna het boek *Levensdoel* onder haar meisjesnaam: Kaulbach. In 1919 is de derde druk van het boek verschenen. Daar staat vermeld dat het boek geschreven is door Anna van Gogh-Kaulbach. Maar op een foto van de omslag van het boek uit 1899 staat duidelijk alleen haar meisjesnaam vermeld.

Het verhaal speelt zich af in Noord-Holland. Ida Straathof groeit op in een liefdevol gezin. Ze leidt een zorgeloos leven waarin haar aan niets ontbreekt. Maar is dit het leven dat zij ambieert? Worden haar dromen van goddelijk licht ooit werkelijkheid? Ied gaat op zoek naar het doel van het leven. Haar sociaal bewustzijn ontwaakt langzaam. 't Leven moet toch voor iedereen iets heel moois verbergen!

De kritieken op het boek waren destijds lovend. In *De Gids*, een literair tijdschrift, schreef in 1899 over haar boek *Levensdoel* dat

het een zuiverheid van oprechtheid en zielseenvoud uitstraalt. Volgens het tijdschrift verdient zij zeker een plaats onder de allerbeste Nederlandsche schrijvers van proza.

Op de website van *Womenwriters* staat over het werk van Kaulbach vermeld dat hoewel ze ‘niet behoort tot de Allereersten, zoo is haar werk toch bijna altijd aanmerkelijk beter dan dat van de overige boekenschrijvende damesbent’ (2014). Waarschijnlijk wisten de critici destijds niet zo goed wat ze moesten vinden van schrijvende vrouwen.

Oeuvre

Anna Kaulbach heeft meer dan 100 werken uitgegeven; romans, toneelstukken, kinderboeken, vertalingen en reisverslagen. Ze gaf boeken uit onder haar eigen naam maar ook onder het pseudoniem Wilhelmina Reynbach, afgeleid van de namen van haar ouders en de voornaam van haar man. Later gaf ze ook wel werk uit onder de pseudoniemen Erna, Mac Peter en Wata. Bekende werken van haar zijn: *Het rijke leven* (1898), *Rika* (1905), *Moeder* (1909), *Lenie ter Hewel* (3 delen) (1920-1922), *Het brandende hart* (1927) en *Zomerland* (1953).

Haar werk werd vaak herdrukt en de ook de boeken die zij uit het Duits, Frans en Engels vertaalde, zoals *De wapens neer* (2015) en *De dagen van honger en ellende* (2015), vonden gretig aftrek. Haar boek *Menschen in 't huwelijk* (1931) werd zelfs in het Deens en Zweeds vertaald. Dat was een grote wens van haar.

Anna was een sociaaldemocratisch schrijfster met sympathieën voor het Communisme. Thema's in haar werk waren het socialisme, het vrouwenkiesrecht en later het moederschap, het huwelijkse leven en de problemen van de jeugd. Haar werk werd in haar beginperiode sterk beïnvloed door de Tachtigers. Maar realisme en naturalisme wonnen het van het individualisme van de Tachtigers. Gielkens (2017) beschrijft in het *Digitale vrouwenlexicon* het werk van Van Gogh – Kaulbach:

‘In mijn werk trachtte ik de socialistische gedachte uit te dragen’, schreef Anna van Gogh-Kaulbach zelf in 1955. Dat deed ze in

een steeds zakelijker stijl, maar altijd met nadrukkelijke empathie. Haar opvatting van de socialistische gedachte werd in de loop der jaren wel steeds radicaler. Hoewel ze voor zover bekend geen lid was van de CPN, werd ze bij het begin van de Koude Oorlog gerekend tot 'de sympathiserenden met het communisme' (BWSA). In 1956 noemde ze zelf als haar diepste wens 'dat wij nader mogen komen tot een wezenlijke Vrede'.

Naturalisme

Het naturalisme is een literaire stroming, beïnvloed door de evolutieleer van Darwin. Het leven wordt bepaald door drie factoren: erfelijke aanleg van de mens, het milieu waarin hij of zij opgroeit (inclusief de opvoeding) en de tijd waarin men leeft. De afhankelijk van deze drie factoren kwam sterk naar voren in het werk van de naturalisten.

De afwezigheid van *vrije* wil, het determinisme (Taine 1828 – 1893), interesseerde de naturalisten mateloos. Volgens het determinisme heb je je eigen lot niet in de hand. In *Levensdoel* maakt de hoofdpersoon Ida een keuze die haar verdere leven positief beïnvloed. Zij maakt deze keuze zelf waardoor zij het noodlot tart. Dit gaat dus in tegen het deterministische, naturalistische gedachtengoed.

Ida worstelt met haar afkomst. Ze blijkt een dochter te zijn van een metselaarsknecht in plaats van een griffier. Dit thema sluit perfect aan bij de interesse van de naturalisten in erfelijkheid en de menselijke natuur. In hoeverre worden de kenmerken van de ouders doorgegeven aan de kinderen? Hoe wordt de toekomst van iemand bepaald? Ida vraagt het zich regelmatig af.

'Door de natuur was ze gegeven aan die anderen: een arme metselaarsknecht, verongelukt bij zijn werk en een zwak vrouwtje. De kiem van haar leven was gewekt en gegroeid in een armelijk huisje ergens in een achterbuurt, niet in het deftige huis in de Sarfatistraat, dat ze altijd voor haar geboortehuis had gehouden. Rechtens behoorde ze tot de arbeidersstand. Rechtens? Kon hier werkelijk sprake van recht zijn, of alleen maar van toeval?

Zou haar aanleg anders geweest zijn als ze gebleven was in de stand van haar ouders?’

De plaats op de maatschappelijke ladder is een dankbaar onderwerp voor de naturalisten. Veel naturalisten waren ook socialisten en door hun boeken hoopten ze dat ze de maatschappij konden verbeteren. In *Levensdoel* komt dit thema regelmatig naar voren. Ida komt erachter dat ze een zus heeft. Ze blijkt een arme naaister te zijn. Ze vertelt hierover aan Rudolf. Er volgt een gesprek:

‘Ik heb een zus; ze is naaister en lijdt een vreselijk bestaan.’

‘Kun je haar niet helpen?’

‘Nee, ’t is te laat; ze heeft al geleerd tevreden te zijn met dit leven. Ik heb haar eens opgezocht en toen zag ik voor ’t eerst zo heel duidelijk, hoe machtig de maatschappelijke omstandigheden zijn.’

Kaulbachs liefde voor de natuur komt in dit boek sterk naar voren. Ze beschrijft de natuur om haar heen met grote passie. ‘...de ribus bloeide en in de lucht hing de geur van blauwe viooltjes en jong gras.’ Ze heeft een grote liefde voor dieren. Dit blijkt ook uit het boek *Artisleven* dat zij schreef in 1926.

‘Vergeten’ schrijfsters

Het literatuurmuseum heeft op haar website een onlinetentoonstelling geplaatst met als titel *Omdat ik iets te zeggen had*. De tentoonstelling gaat over de ‘vergeten’ schrijfsters van de 19^e eeuw. Er komen immers veel meer mannen in de klassieke Nederlandse canon voor terwijl er wel degelijk vrouwen waren die boeken schreven en uitgaven. Uit onderzoek blijkt dat er in de 19^e eeuw meer dan 400 schrijfsters actief waren in Nederland.

Rond 1900 hadden vrouwen een achtergestelde positie in de maatschappij. De vrouw moest hard werken en de zorg voor de vele kinderen in het gezin viel ook onder haar taak. Schrijfsters leidden in die tijd geen ‘normaal’ vrouwenleven. Het waren meestal begaafde vrouwen die ongetrouwd en kinderloos bleven. Dit was

meestal een bewuste keuze, ze schreven hierover in brieven of (dag)boeken. De ‘normale’ levens kwamen wel in hun romans voor. Kaulbach laat Sterrens, een mannelijk personage, tegen de hoofdpersoon Ida zeggen over het doel van haar leven:

‘t Is, mij heel gelukkig te maken door van me te houden, en ’t goed te vinden, dat ik van jou houd.’

Een groot contrast met het stuk waarin de schrijfster verwijst naar het schilderij *Noodlot* (1893) van Jan Toorop. Ze beschrijft het schilderij uitvoerig in het boek:

‘Het schilderij van Toorop was een symbolische voorstelling van Noodlot: een tengere, zwarte vrouwenfiguur, de doodsbleke trekken sprekend van onduldbare pijnen, haar lichaam van onderen met wortels vastgegroeid in de aarde. De bleke handen aan de slap neerhangende armen hield ze stijf naar boven gericht alsof dit de enig mogelijke beweging was: de donkere ogen staarden strak, zonder droefheid, maar woest somber, buigend voor een wil, waartegen geen verzet mogelijk was.’

‘Het contrast tussen werkelijkheid en geïdealiseerde norm zo groot is, wordt ironie natuurlijk een voor de hand liggend stijlmiddel’, concludeert de samensteller van deze indrukwekkende tentoonstelling van het Literatuurmuseum.

In tegenstelling tot veel schrijfsters uit de 19^e eeuw, was Anna wel getrouwd en had kinderen. Haar man was niet bepaald succesvol in zijn werk, dus de inkomsten van Anna waren hard nodig om het gezin met vijf kinderen te onderhouden. Regelmatig moest ze een beroep doen op het ondersteuningsfonds van de Vereniging van Letterkundigen om de eindjes aan elkaar te kunnen knopen.

Het proces

Voor mij was het doel van de hertaling van dit boek, om het in een moderne spelling te zetten en leesbaar te maken. Dit betekent dat

woorden als *mensch*, *beele* en *zoo* zijn aangepast aan de hedendaagse schrijfwijze. De woordvolgorde is aangepast daar waar dit nodig was om het verhaal met een vlotheid te kunnen blijven lezen. Woorden die we nu niet meer gebruiken, zijn (gedeeltelijk) aangepast. Voor de hertaling van het boek is gebruik gemaakt van de 3^e druk uit 1919. Destijds heeft de uitgever, P.N. van Kampen & Zoon in Amsterdam.

Schrijfstijl

Kaulbach heeft een vlotte manier van schrijven met veel dialogen en eenvoudige verhaallijnen. Over het algemeen bezitten de verhalen een moraliserende boodschap maar deze is niet overheersend. Dit geldt ook voor *Levensdoel*. Hoewel Kaulbach zich in het boek afzet tegen de huwelijksopvattingen in haar burgerlijke omgeving, doet ze dit niet op een overdreven moraliserende toon.

Rond 1900 was het modern om de 't te schrijven in plaats van *het*. Het komt in het boek 1268 keer voor. Bij de hertaling is in de dialogen de 't behouden, maar in de overige zinnen is 't vervangen door het woord *het*.

Op een gegeven moment beschrijft Kaulbach een dialoog tussen Ida, de hoofdpersoon in het verhaal, en haar oom die in Amsterdam woont. De oom antwoordt in plat Amsterdams. Dit dialect is niet hertaald om de eigenheid van het gesprek niet te verliezen.

‘Ik weet niet, juffrouw; we bennen alle drie zwak. De lucht in de fabriek is ongezond, zegt de dokter, maar wat zal een mens er an doen? We motten toch eten.’

‘Ik zal morgen eens bij je langskomen,’ zei Ida zacht.

‘Asjeblieft juffrouw.’ De ogen van de vrouw lichtten even op in hebzuchtig verlangen.

‘Magge de kinders wat zingen?’ vroeg een van de vrouwen. ‘Ze kennen zulke mooie liedjes van de zondagschool.’

Er staan veel samenstellingen in de tekst. In het midden staat een streepje (weelde-sensatie). Soms is de samenstelling aangepast

(weelde-sensatie – overweldigende sensatie), is het streepje weggelaten of is het woord niet veranderd. Kaulbach maakt veel gebruik van de punt/komma (;). Ik heb deze leestekens laten staan. Ze horen bij haar schrijfstijl.

Woordkeus

Het boek staat vol met leenwoorden, veelal uit het Frans, zoals: *canapé*, *courant*, *flirtation*, *matineus* en *cavalier*. Als we het woord helemaal niet meer kennen of gebruiken, dan is het vervangen door een modern woord (*flirtation* – het geflirt). In een aantal gevallen is het woord af en toe vervangen (*courant* – krant, *canapé* – bank).

In de tekst kom je regelmatig de term *Toynbee-werk* tegen. Ik heb de term laten staan. *Toynbee-werk* is een vroeg type sociaal jeugdwerk uitgevoerd door Arnold Toynbee in de arbeiderswijken van Londen.

In het verhaal wordt een aantal maal het woord *victoria* genoemd. Waarschijnlijk is dat een tram die vanuit de halte *Victoria hotel* door Amsterdam reed. In de tweede helft van de vorige eeuw reed er ook een toeristentram door Amsterdam die de *Victoria* werd genoemd. In de oorspronkelijke versie stond *victoria* met een kleine letter geschreven. Dit heb ik aangehouden.

In het boek gebruikt Kaulbach eenmaal het woord *centeloosheid*: ‘Nee juffrouw, an werkeloosheid doet ze niet, maar wel an centeloosheid.’ Dit is een hapax (neologisme), een woord dat maar één keer voorkomt in het werk van bijvoorbeeld een schrijver. Als je het woord googelt, dan krijg je twee resultaten. Beide resultaten verwijzen naar de tekst van het boek *Levensdoel* van Anna Kaulbach. Ze heeft het dus niet in één van haar andere werken gebruikt.

Birgit de Koning
Juni 2021

I.

In haar vaders grote helverlichte studeerkamer zat Ida Straathof op de grond te lezen, zich steunend op haar ene hand, de donkerblauwe japon waaierplooïend om haar teruggebogen voeten.

Naast en achter haar stapels stoffige boeken en voor haar de lege ruimte van de donkereikenhouten boekenkast, op de planken grijze stofstrepen op kleine afstand van elkaar, zoals ze tussen de boeken gestoven waren. Ze las van Eedens Kleine Johannes, dat ze nooit in handen kon nemen zonder erin te bladeren voor ze met gespannen aandacht aan het lezen raakte, terwijl ze zich zachtjes liet gaan op de bekoring die van iedere bladzijde uitging.

Plotseling keek ze op, haar donkere ogen dromerig rondziend, de beperkte kamerruimte vreemd in zich opnemend, de rommel boeken om zich heen, de hoge helverlichte ramen zonder gordijnen.

Haar denken zwierf nog even door de duinen, zag Windekinds blauwe sluier golven in het maanlicht; ze had moeite te beseffen dat ze zich in haar vaders studeerkamer bevond, bezig de boekenkast op te ruimen.

Even zuchtte ze, ze kon zich er nog niet toe zetten om op te staan. Ze zag op tegen het onaangename, pijnlijke gevoel, dat ze zou krijgen als ze haar gedwongen houding veranderde; haar hand met het boek hing nu slap neer, ze keek naar buiten, waar de kastanjebomen uitbotten met kleine lichtgroene blaadjes.

Mevrouw Straathof kwam de kamer binnen. Ida keerde haar hoofd om, glimlachte tegen haar moeder zonder van houding te veranderen.

‘Komt u eens kijken of ik opschiet?’

‘Nu, ’t is wel nodig, geloof ik,’ zei mevrouw Straathof, ook even lachend, ‘je bent nog niet veel verder dan een half uur geleden.’ En wijzend op het boek in Ida’s hand: ‘Ben je weer ingepakt door een of andere lievelingsschrijver? ’t Is eigenlijk mal, dat ik jou de boekenkast laat doen.’

Ida stond langzaam op en liep op haar moeder toe met kleine pasjes.

‘Ik ben zo stijf van ’t in één houding zitten. O nee maar, moeder, u weet niet, wat een goed werk u eraan gedaan hebt, mij in deze kast te laten rommelen. Kleine Johannes heeft mijn hele dag weer goed gemaakt.’

Ze stond nu rechtop voor haar moeder, haar lang, slank meisjeslichaam wel een hoofd groter dan die van haar moeder. Mevrouw Straathof was klein, een beetje gezet; haar gezicht rond, friskleurig nog, levendig door de donkere heldere ogen, die alles in de naaste omgeving dadelijk in zich opnamen met een scherpe blik.

Het was een alledaags voorkomen, dat toch iets aparts kreeg door het gedistingeerd-eenvoudige van manieren en kleding, waarbij de mooie stem zo goed paste, zacht mollig van klank, toch elk woord helder articulerend.

Ida had altijd verlangd naar ook zo’n stem; het moest toch mogelijk zijn, net zo te spreken als haar moeder, maar het lukte nooit; haar stem was harder van toon, kon niet zo lekker mollig de woorden kneden, ze aaneenrijgen tot een melodieuze geheel. Ze bleven bij haar op zichzelf staan, duidelijk maar zonder bekoring.

Het was vreemd, dat ze zo weinig op haar moeder leek en evenmin op haar vader, die fors was en zwaargebouwd, met een groot plomp mannenhoofd. Alleen het zwarte haar en de donkere ogen had ze van haar moeder, maar de gelijkenis ging ook niet verder dan de kleur, want Ida’s haar was hard en weerbarstig, bijna niet vast te houden door haarspelden en haar ogen waren groter dan die van haar moeder, peinzender, met zo nu en dan een zwervende blik.

Ze had bijna nooit kleur en haar teint was een beetje bruin, vooral zomers, als ze veel buiten had gelopen in de zon, waar ze zo van hield.

Als kind al lag ze dikwijls in het gras op warme zomerdagen, starend in de blauwe lucht, met genot de warmte voelend op haar blote armen; ze keek in het licht, altijd trachtend haar ogen zo dicht mogelijk bij de zon te brengen, tot ze niets weer zag dan gouden

glanzing, en dan haar ogen sluiten en al die kleuren zien, eerst goud, dan rood, blauw en violet, tot het zwart werd.

Haar vader had het verboden omdat het slecht was voor haar ogen, maar ze had het toch niet kunnen laten en nu nog deed ze het wel een enkele keer, al wist ze dat het onverstandig was.

Maar nog liever keek ze nu op zo'n zonnige dag naar de kleine witte wolken, drijvend in de lucht, onzeker zoekend tot ze gingen rusten aan de verre horizon, wachtend op een oproeping van de wind om weer te stijgen. Wat moest het heerlijk zijn, geen zwaar lichaam te hebben, mee te kunnen drijven op zo'n wolk en alles te zien: de hele mooie grote aarde, waar ze nog maar zo'n klein stukje van kende.

En ook moest het een genot zijn, helemaal te leven met de natuur, zoals kleine Johannes. Zij zou niet weggegaan zijn van Windekind, al riep Wistik haar.

Of ja, misschien toch... was dát niet ieder aangeboren, dat verlangen om te weten, mysteriën te doorgronden, te zoeken tot je er moe van werd en verdrietig?

Ze bleef hierover denken toen haar moeder weg was, terwijl haar handen de kast uitstoften en de boeken opnamen; ze kon zelfs die gedachten vasthouden terwijl ze de boeken rangschikte; dat was altijd heerlijk: mooie gedachten te hebben onder het banaalste werk; dan alleen kon ze zulk werk goed doen; daarom was het goed geweest, dat ze eerst Kleine Johannes in handen had gekregen.

Ja, zoeken, dat wilde ze juist ook, ze zocht nu al zonder duidelijk te weten waarnaar, gedreven door een vaag idealisme dat nog geen steunpunt gevonden had. In haar ziel was een vermoeden, nu en dan aanzwellend tot zekerheid, dat ze al zoekende eens een licht zou vinden, waardoor haar leven voorgoed mooi zou worden.

Het was nu nog niet mooi; wel met mooie ogenblikken, maar die eindigden meestal plotseling door kleine ontstemmingen of nietige teleurstellingen, en dat moest niet mogelijk zijn.

Ze was nog te zwak, te onbepaald; soms zocht ze steun bij anderen, maar de mensen uitten haast nooit mooie gedachten, of hadden ze misschien niet, tenminste niet de mensen, die ze kende.

Ze leken allemaal heel gewoon, oppervlakkig sprekend over alledaagse dingen, zich gauw verbergend als iets opborrelde uit de diepte van hun zielenleven.

En zelf deed Ida ook zo; ze praatte nooit over al haar vage verlangens, die als as uit elkaar schenen te stuiven, wanneer vreemde handen ze aanraakten. En toch, soms voelde zij die verlangens heel sterk, als een smachten naar grote sensaties, naar heftige emoties. Als kind verlangde ze in zulke ogenblikken naar oorlog of brand of overstroming, maar nu wist ze, dat geen wereldschokkende gebeurtenissen nodig waren, dat de emotie van binnenuit moest komen, uit haar zielenleven; dat een enkel, voor anderen onbetekenend incident haar zou wekken, en eenmaal gewekt, zou dat gevoel haar met zekerheid de grote weg wijzen naar het licht, dat ze zocht.

Soms voorvoelde ze die grote emotie als liefde, machtige, overwelldigende liefde, zoals de dichters bezongen; haar sensuele natuur trilde mede met woorden van passie, en ze dacht, dat misschien de gloed, die haar doorstroomde bij het lezen van die liefdeszangen, de voorbode was van de grote emotie. Toch vervaagde ook dit gevoel spoedig weer, werd verdrongen door andere verlangens, naar algemene mensenliefde, naar vriendschap, naar leven met de natuur vooral.

Toen de kast was opgeruimd, ging ze voor het raam staan; het glas reikte bijna tot aan haar voeten; ze zag er nu, zonder gordijnen, meer door dan anders: die grote oppervlakte glas gaf iets vreemds aan de dingen buiten. Eerst dichtbij, recht beneden, de tuin, waar het eerste groen ontloek; wat leek de tuin nu klein, een vierkant, aan drie kanten hoge muren van huizen aan de vierde kant, voor haar, een hoge schutting, waarachter weer een andere tuin lag, ook zo'n vierkant stuk, eindigend tegen een hoog huis. Dat huis kon ze nu tot aan het dak zien en ook nog de lichtblauwe lucht erboven.

Het hinderde haar ineens, dat de tuin, die ze liefhad, zo nietig scheen; ze keerde zich om, liep naar beneden, naar buiten. Voor een stadstuin was hij toch niet klein, en het was er heerlijk zonnig nu: de kastanjebomen en enkele heesters hadden al kleine

blaadjes, de ribus bloeide en in de lucht hing de geur van blauwe viooltjes en jong gras.

Ida voelde haar stemming weer prettig worden; ze hield zoveel van het voorjaar, maar het hinderde haar, dat er altijd onwillekeurig gedachten bij kwamen aan kalk en zeep en rommelige kamers en uitgehaalde kasten, die onafscheidelijk verbonden schenen aan de herlevende natuur; daardoor begon ze nooit van de lente te genieten voor mei, als het huis weer op orde was en alles rustig.

Ook nu, toen ze binnenliep door de gang zonder looper, waar haar voetstappen hol klonken op de stenen, en ze de koud-frisse kalklucht rook, kwam weer iets als wrevel in haar; ze ging de huiskamer binnen; het kleed was opgenomen, en de stoelen schoven hard over de houten vloer, of trokken het tapijt mee in lelijke, onregelmatige bochten; er stonden meubels te veel: een laag stoeltje, een fijn glazen kastje met snuisterijen uit de salon, die vreemd deden tussen de vertrouwelijke daagse meubels als een voorname stijve gast in intieme familiekring.

Het licht viel hel-strak naar binnen, want de ophaalgordijnen waren weggenomen en de tafel was een kale glimmende oppervlakte zonder de mollige warmte van het kleed.

Moeder zat ook niet op haar gewone plaatsje voor het raam, waar haar werktafeltje stond; op dat tafeltje lagen nu slordig een paar half vuile antimakassars. Ida nam de beschermkleedjes driftig weg en gooide ze in een hoek onder de bank.

Toen begon ze tafel te dekken; de meiden hadden het te druk nu. Het witte tafellaken, het blanke zilver en doorschijnende glaswerk, alles was koud en kleurloos in het strakke licht. Het was onuitstaanbaar; haastig liep ze naar buiten, haalde een paar klimopranken van de schutting en legde die op tafel: dat gaf tenminste iets donkerders, iets warmers aan alles; ze hield niet van kou, ze hield van warmte, van mooie dingen, van weelde, daar was ze voor geboren.

Weer liep ze naar buiten, plukte wat viooltjes, lichtgele primula's en takjes ribus, schikte ze in een vaasje met zenuwachtige haast.

Ze zette het op haar moeders werktafeltje: daar was het licht te fel; toen op de schoorsteen: daar verloor het zich tussen de vazen; eindelijk op de gedekte tafel zelf, die ineens het aanzien kreeg van een feestdis; dit deed haar goed: de viooltjesgeur gaf dadelijk iets weelderigs aan de omgeving; ze stond stil naar de tafel te kijken met een glimlach om het effect.

Plotseling klonk de voordeurbel, met harde metaalklank dreunend door het huis. Ida schrikte op; ze hield niet van zulke harde geluiden, die je de weekheid van je hersens lieten voelen. Wie zou daar zijn? En ineens geschrokken: zeker niet Jeanne, die kwam wel vaker zo vlak voor het eten; ze wist wel, dat het bij moeder altijd goed was, maar Ida werd er woedend om, het verstoorde ineens weer haar stemming van zachte opgewektheid om de bloemen en het klimop. Even bleef ze luisteren; de voordeur ging open, ja, dat was de stem van nicht Jeanne, scherp, hoog en doordringend.

Zou ze naar de gang gaan? Nee, nog even wachten; ze verlangde niet naar nicht.

Daar kwam moeder al aan; wat klonk haar stem prettig rustig en gedistingeerd, zonder overdrijving van hartelijkheid toch vriendelijk welkom hetend.

Ida bleef staan luisteren: die harde manachtige stap was van nicht Jeanne; alles aan haar was even weinig harmonieus en lelijk.

‘Zo, je bent ook aan de schoonmaak, merk ik,’ zei haar scherpe stem; in de tussentijd ging de kamerdeur open, waardoor de laatste klanken ineens hard binnenvielen.

‘Dag Ida; gunst kind, wat ben je mooi,’ wijzend op de primula’s tussen Ida’s ceintuur. ‘En de tafel zo opgesierd,’ haar stem werd nog scherper van verbazing; ‘er is toch niets bijzonders met je, kind?’

‘Nee, nee, er is niets, maar Ida houdt ervan om de tafel wat op te fleuren,’ zei mevrouw Straathof vriendelijk.

‘Dat geeft wat poëzie bij al ’t proza,’ zei Ida.

Nicht Jeanne lachte met i-geluidjes als een kind. ‘Je hebt gelijk, hoor, en ’t staat heus heel aardig.’

Ida vond het ineens niet aardig meer, maar dwaas; zo ging het altijd; als nicht Jeanne iets bewonderde vond zij het lelijk; ze kon er niets aan doen; ze moest nicht tegenspreken, desnoods tegen beter weten in.

‘Hè, hè,’ zuchtte nicht weer, haar stem hard-eentonig nu, ‘ik ben ook moe van de drukte; de meiden zijn zo dom en lui, je moet op alles letten, maar ik wil ’t dan ook in de puntjes in orde hebben; ik zorg, dat er geen muisje in huis op z’n verkeerde pootjes loopt, en dat is een heel werk en vooral om ’t zo te houden.’

‘Ja, ja, die muisjes zijn lastig,’ viel Ida ineens uit.

Haar moeder lachte; nicht keek haar even dom aan, en vroeg toen kribbig: ‘O, heb ik weer wat verkeerds gezegd?’

‘Welnee, welnee,’ zei mevrouw Straathof snel vergoelijkend; ‘heb je ’t portret van Lucie al gekregen?’

‘Ja gisteren, maar ik heb nog geen tijd gehad om het te bekijken,’ en toen zeurde ze weer kleintjes voort over het werk in haar oude vrijsters huishoudentje, steeds zichzelf prijzend, uitweidend over de luiheid van de dienstboden.

Mevrouw Straathof hoorde haar geduldig aan, maar Ida werd er wee van; met een gevoel van doffe afmatting zat ze in een tijdschrift te bladeren, in haar oren voortdurend die hoge zeurstem.

Wat was nicht Jeanne toch lelijk, vooral zo, als ze vlak voor het raam zat, met het voile licht op haar grauwe teint.

Haar domme fletse ogen waren lichtrood-omrand, dat iets zielelijks gaf, toch niet erg genoeg om medelijden op te wekken; om haar ouwelijk ingevallen mond lagen stroeve terugstotende trekken, het haar was gelig grijs gespikkeld, grof en glansloos.

De heer Straathof kwam thuis, een stevig brede mannenfiguur; het gezicht breed, met grove trekken en intelligente donkere ogen, om de mond een uitdrukking van goedhartige jovialiteit en kalme opgeruimdheid.

Ida ging hem tegemoet, gaf hem een zoen, blij dat hij kwam. Ze zag op zijn gezicht een komisch verschrikte uitdrukking toen hij nicht bemerkte; het viel hem natuurlijk tegen, zo’n vervelende gast aan te treffen; hij had de hele dag rechtszitting gehad en wilde nu

graag intiem samen zijn met vrouw en dochter aan de goed voorziene tafel; daar kon hij zo van genieten met naïef egoïstisch welbehagen.

Toen ze aan tafel gingen, kreeg Ida een gevoel van wrevel, omdat het niet zo was als ze gedacht had; ze wilde nu, dat ze het groen en de bloemen niet gehaald had; bij nicht paste juist die koude witte tafel.

Ida sprak bijna geen woord; wat was moeder toch goed en geduldig, ze luisterde maar en gaf altijd antwoord, en vader plaagde niet goedig, waar ze in het geheel niet tegen kon. Ze was te dom om de aardigheid te vatten, of een scherp antwoord te geven, ze werd er maar chagrijnig van, antwoordde op norse toon alsof het ernstige aanvallen waren. En altijd weer begon ze over haar werk. ‘

‘Ik heb vanmiddag mijn kast gedaan, hij is nu meer dan schoon.’

‘Hemel, Jeanne, hoe ziet hij er dan uit?’ vroeg de heer Straathof lachend.

‘Daar zal ik maar niet eens op antwoorden,’ zei nicht met bespottelijke waardigheid.

‘Heeft u gezien, vader, hoe mooi ’t plantsoen al is?’ vroeg Ida.

‘Ja kind, prachtig! Ik heb er vanmiddag even doorgelopen, ’t is een genot om te zien.’

‘Meneer van Wilde is bezig te verhuizen,’ zei nicht; ‘ze komen één mei in ’t nieuwe huis.’

‘Nee, drie mei,’ zei Ida.

‘Nu kind, die paar dagen,’ viel mevrouw Straathof vergoelijkend in.

‘Nee maar, ’t is één mei,’ hield nicht vol; ‘dat zag ik tenminste in de courant staan.’

‘Stond dat in de courant?’ vroeg Ida spottend.

‘Ja, met grote letters,’ antwoordde nicht vinnig.

‘Nee maar, wat stond er dan eigenlijk?’

‘Wel, dat ’t oude huis op ’t Rapenburg per één mei te huur was.’

‘O, dat is nog geen reden, daarom kunnen ze wel drie mei weggaan; ik heb ’t gehoord van Marie van Wilde, die kan ’t toch weten, dunkt me.’

Ze voelde een kinderachtige voldoening, omdat ze niet verslagen had; ze kibbelde altijd met haar over de onmogelijkste kleinigheden, die haar eigenlijk niet konden schelen; ze wist zelf, dat het klein was en flauw, maar het bijzijn van nicht maakte haar altijd zo kinderachtig, belust op tegenspraken en fitten. Het hinderde haar zelf en daardoor kon ze niet nog minder uitstaan; de naam Jeanne vond ze zelfs al afstotend, ze voelde iets als een speldenprik bij de gedachte hoe nicht die uitsprak met een scherpe s voor de j. Bah, alles was saai nu; van heel haar mooie stemming was niets over; ze wilde toch proberen er iets van terug te vinden.

‘Vader, ik heb uw boekenkast opgeruimd.’

De heer Straathof lachte.

‘Zo kindje? Dat was een kolfje naar je hand. Waar heb je je in verdiept?’

‘In Kleine Johannes.’

‘Dan zal ’t werk opgeschoten zijn,’ viel nicht in met haar i-lach.

‘Ik heb het tenminste afgemaakt,’ zei Ida kalm.

‘Maar hoe is ’t mogelijk, dat je kunt lezen als je wat te doen hebt; ik houd ook wel van lezen...’

‘Maar u valt erbij in slaap.’

‘Dat doe ik dan in ieder geval op ogenblikken, dat ik niets anders te doen heb.’

‘Nou ja, de kast is netjes klaar,’ kwam moeder vergoelijkend tussenbeide.

Ida zei niets meer, at gauw haar bord leeg, luisterend naar haar vader, die een paar stadsnieuwtes vertelde.

Hij was rechter aan de Leidse rechtbank, al jarenlang, leidde een kalm-gewoon bestaan zonder grote emoties of neerdrukkende zorgen, juist zoals hij het zich altijd gewenst had.

Ida voelde in de liefde voor haar vader altijd het sterkst de bewondering voor zijn onverstoorbare gelijkmatigheid, die zijn meest sprekende karaktertrek was; zijzelf was zo heel anders, altijd geslingerd door stemmingen en gevoelens; zou vader dat nooit gekend hebben, of was al het bewegelijke in hem langzamerhand tot rust gekomen, en was misschien voor haar later diezelfde kalme gelijk-

matigheid te bereiken? Misschien.... Nee, ze verlangde er niet naar en ze kon zich ook niet indenken, dat zo het eind zou zijn van al haar zoeken en trachten; er moest iets anders komen, iets, dat ze nog niet kende, maar dat haar leven verheffen zou boven dat gewoon-kalme.

In hun liefde voor de natuur voelden ze zich verwant; ze wandelde graag met vader, liever nog dan met moeder, die altijd op een afstand bleef in haar bewonderen van de natuur.

Ze verlangde nu ineens naar zo'n wandeling, vroeg na het eten: 'Vader, zullen we nog een eindje gaan wandelen? Endegeest om, bijvoorbeeld?'

'Best, kind, 't is heerlijk weer.'

Ida keek naar haar moeder met iets als medelijden, maar mevrouw Straathof glimlachte even, alsof het haar niet schelen kon met nicht alleen te blijven, en toen liep Ida de kamer uit om haar hoed te halen.

Er werd juist een brief voor haar gebracht, een smalle lichtgroene envelop met een gouden randje, geparfumeerd met viooltjesgeur. De brief zag er zo mooi uit, ze kreeg er dadelijk een prettig gevoel van, meer nog toen ze het adres zag: duidelijk, groot Engels schrift.

'Van Jo,' zei ze in zichzelf; ze ging met de brief op de trap zitten en netjes deed ze hem open, niet willend het mooie couvert te bederven door wild openscheuren.

Sterker nog, uit de brief kwam een viooltjesgeur haar tegemoet. Jo gebruikte altijd die parfum; ze zag ineens haar vriendin voor zich; dat was prettig, net of ze haar wat in de brief stond hoorde zeggen met haar vrolijke, heldere stem, waarin altijd iets was als de weerklank van een lach.

Veel woorden bevatte het kleine satijnachtige velletje niet; eigenlijk niet meer dan een invitatie om te komen logeren in Bloemendaal, als de familie in het buitenverblijf zou zijn; daar was Ida twee jaar geleden ook geweest. Wat was dat een heerlijke tijd; ze zag het ineens weer als een zomervisioen: dat mooie, weelderige buiten met de vrolijke familie, altijd drukte en afwisseling, tennisspelen, rijtoe-